№ 139 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 27

1897

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 27 № 139

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1898 ԹՒԱԿԱՆԻ

„ՄՇԱԿ"

(26-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն պրօգրամայով և նոյն ուղղութեամբ:

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի է, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., իննը և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր., մի ամսվանը՝ 1 րուբլի:

«ՄՇԱԿԻՆ» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն):

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով. բառին վճարվում է 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սկիզբը դրված է. Թէօդոր Մոմզէն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրէցօր. Մոսկվայի հնագիտական ընկերութեան արևելեան մասնաճիւղի նիստը. Մատենագրութիւն. Նամակ Էջմիածնից. Նամակ Խարկօվից. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Երկու օրինագծերի վիճակը. Աւստրիական բէյխսրատի վերջին նիստը. Դրէյֆուսի գործը. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակ Կիպրոսից.

ՍԿԻԶԲԸ ԴՐՎԱԾ Է

Անկարելի է առանց յիշատակութեան թողնել մի վերին աստիճանի համակրելի երևոյթ, որ թէև տեղի ունի Ռուսաստանի մի սահմանափակ մասում, բայց պէտք է օրինակ լինի և խթան դառնայ Ռուսաստանի միւս մասերի համար: Մենք աչքի առաջ ունենք այն առաջին փորձը, որ արել է Մոսկվայի գաւառական զեմստվօն, բանալով բոլոր հասարակութիւնների շրջաններում սկզբնական դպրոցներ: Ներկայ 1897 թուի սեպտեմբերից նա աւելացրեց 26 դպրոց, իսկ առաջիկայ 1898 թուի նախահաշուի մէջ մտցրեց դարձեալ չորս դպրոցի ծախք և այդպիսով աւարտեց ամբողջ գաւառի գիւղական հասարակութիւններին դպրոցներ մատակարարելու ծրագիրը: Այդ գաւառը առաջինն է, որին աջողվեց իրագործել մի ծրագիր, որի մասին տասնեակ տարիներ խօսում են և քարոզում Ռուսաստանի լաւագոյն գրողները և հասարակական գործողները:

Կառավարչական շրջաններում, ինչպէս յայտնի է, սկզբունքով համակրութեամբ են վերաբերվում դէպի սկզբնական կրթութեան հարցը և նոյն իսկ քննութեան է ենթարկվում պարտադիր ուսում մտցնելու ծրագիրը. բայց դժուարանում են անմիջապէս ձեռնարկել նրա իրագործման, աչքի առաջ ունենալով այն ահագին ծախքերը, որ կը պահանջվեն այդ մեծ գործի համար և զանազան տեղական անյարմարութիւններ: Այդ կողմից մեծ օգնութիւն կարող են հասցնել կառավարութեանը և նպաստել մեծ ծրագրի իրագործման՝ այնպիսի փորձեր, որոնցից առաջինն է Մոսկվայի գաւառական զեմստվօի փորձը: Թող աւելանան մի քանի այդ տեսակ փորձեր Ռուսաստանի զանազան մասերում և կը տեսնենք, որ հարցը կը ստանայ աւելի գործնական կերպարանք, դիւրըմբռնելի ձև և պատրաստ՝ գործադրութեան համար:

Այն երկիրներում, ուր հասարակական կեանքի երևոյթները անդադար ուսումնասիրվում են և առաջ եկած փոփոխութիւնները արձանագրվում, այնտեղ ապացուցված է, որ սկզբնական դպրոցների բազմանալը՝ կարճ միջոցում բարձրացրել է ժողովրդական մասսայի թէ հասարակական մըտածողութիւնը և մտաւոր զարգացումը, և թէ նրա տնտեսական դրութիւնը: Հիմնվելով այդ ճշմարտութեան վրա, մնում է նորից ցանկալ, որ սկզբնական դպրոցների շատացնելը, նոյն իսկ պարտադիր ուսման հարցը իրագործվի մեր երկրում, Անդրկովկասում ևս, ուր մասսայի ադիտութիւնը, որ ծայրահեղութեան է հասել մանաւանդ մահմեդական ազգաբնակութեան մէջ, առաջ է բերում անբուժելի չարիքներ ամբողջ երկրի համար:

ԹԷՕԴՈՐ ՄՈՄԶԷՆ

Գերմանացի հռչակաւոր պատմաբան, լեզուագէտ և իրաւաբան Թէօդոր Մոմզէն, որի ութսունամեակը տօնվեց նոյեմբերի 18-ին (ծնվել է 1817 թ.), իր անխոնջ գործունէութեամբ մտցրել է գիտութեան այդ երեք ճիւղերի մէջ շատ թանգագին գանձեր: Թէ ինչպէս է աշխատում Մոմզէն, այդ կարելի է իմանալ նրանից, որ 10 տարի առաջ, երբ տօնվում էր նրա եօթանասնամեակը, նրա աշխատութիւնների ցուցակը բաղկացած էր 949 համարներից: Բեռլինի ակադեմիան, այդ օրը յարգելի գիտնականին ներկայացրած իր ուղերձի մէջ՝ ասում էր, թէ նա կատարել է այնքան բան, որ հազիւ կարողանար կատարել գիտնականների մի ամբողջ սերունդ: Եւ իրաւ, մի մարդ չէ կարող մանրամասն կերպով գնահատել Մոմզէնի ամբողջ գործունէութիւնը: Մանաւանդ շատ գնահատելի են նրա աշխատութիւնները կլասիկական հնութիւնների և յատկապէս հին Հռօմի մասին: Մոմզէնի անունը հռչակողը նրա մեծ աշխատութիւնն է՝ «Հռօմի պատմութիւն», բաղկացած չորս հատորներից: Այդ գործը, որ թարգմանված է և ռուսերէն, վկայում է թէ որքան Մոմզէն փայլուն խելք ունի, որքան նա հրաշալի կերպով կարողանում է պատմել: Բոլոր ազգերի համար այդ գիրքը ամենահարուստ աղբիւրն է հին Հռօմի հետ շատ մօտիկից ծանօթանալու համար: Շատ յայտնի է նաև նրա մի իրաւաբանական աշխատութիւնը, որ կրում է «Հռօմի պետական իրաւունք» անունը: Եւ առհասարակ հռչակաւոր գիտնականի գործերը այնքան շատ են, որ նոյն իսկ թւել նրանցից ամենանշանաւորները շատ երկար կը լինի:

Մոմզէն միայն գիտնական չէ, որ ճանաչում է իր կաբինէտը: Հէնց սկզբից նա քաղաքական և հասարակական գործիչ էր: 1848—1849 թւականներին, երբ Ֆրանսիական յեղափոխութիւնը արձագանք տուեց և Գերմանիայում, Մոմզէն մասնակցում էր քաղաքական ագիտացիային և այդ պատճառով հեռացրվեց պրօֆէսօրական պաշտօնից: 1873 թւականին նա պրուսական պատգամաւորների ժողովի անդամ էր և պատկանում էր ազգային—ազատամիտ կուսակցութեան:— Մինչև այժմ էլ նա կտրված չէ աշխարհից. հէնց որ ծագում է մի հրատապ հարց, նա իսկոյն մի կողմ է թողնում իր գիտնական աշխատութիւնները և բարձրացնում է իր ձայնը: Իբրև մարդ նա ազատամիտ գաղափարների կողմնակից է, իսկ իբրև գերմանացի—նեղահայեաց ազգասէր, նոյն իսկ շօվինիստ: Ֆրանս-պրուսական պատերազմի ժամանակ նա բացարձակ պահանջում էր, որ Պարիզը ռմբակոծվի: Ֆրանսիայի դէմ նա յարձակումներ էր գործում շատ խիստ, շատ կրքոտ հայրենասիրութեամբ: Նոյն իսկ նորերումս, երբ Աւստրիայում գերմանացիների և չեխերի մէջ սկսվեց կատաղի կռիւ ազգային լեզուի իրաւունքների մասին, Մոմզէն մի նամակ գրեց աւստրիական գերմանացիներին և յորդորեց նրանց ոչ մի զիջողութիւն չանել չեխերին, այլ վարել անխնայ կռիւ: Մոմզէն այնքան կրքոտ շօվինիստ է, որ կարծում է թէ միայն գերմանական ազգին է տուած կուլտուրական բարձրագոյն միսիա միւս ազգերի մէջ:

Բայց քաղաքական գործունէութիւնը, ի հարկէ, չէ կարող նսեմացնել տաղանդաւոր գիտնականի հսկայական հռչակը: Այդ ամենից լաւ ցոյց տուեց ֆրանսիական նշանաւոր գիտնականներից մէկը, Գաստոն Բուասիէ, որ, մոռանալով Մոմզէնի ատելութիւնը դէպի Ֆրանսիան, հետեւեալ տողերը տպագրեց Բեռլինի «Nation» լը-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԿԻՊՐՈՍԻՑ

Լառնակա, նոյեմբերի 1/13-ին

Նամակս գրում եմ մի երկրից, որը վերջին երկու-երեք տարվան ընթացքում երբեմնակի թէ մամուլի մէջ, և թէ քաղաքական շրջաններում՝ ապագայ հայկական մի մեծ կօլօնիա կազմելու յարմարագոյն տեղ էր համարվում: Թէ որչափ Կիպրոսը յարմար է հայ գաղթականների և փախստականների համար և թէ որչափ կարելիութիւն կայ մի այդպիսի կօլօնիայի միտքը իրագործված տեսնել, աչքի առաջ ունենալով Կիպրոս կղզու տնտեսական և ազգագրական պայմանները, այդ թողնում եմ մի այլ թղթակցութեան և յարմար մի առիթի: Այսօր մի համառօտ տեղեկութիւն միայն կը տամ «Մշակի» ընթերցողներին այստեղ տարագիր եղած մեր եղբայրակիցների վիճակի մասին:

Նախ մի քանի խօսք բուն կիպրոսցի հայերի մասին: Կիպրոսցի հայերը, որոնք համարեա ամբողջապէս ապրում են Կիպրոսի Նիկոսիա կամ Լեւքոսիա մայրաքաղաքում, թւով 25—28 ընտանիք են կազմում. բոլորն էլ իրար բարեկամ են կամ խնամէական կապերով կապված և բոլորը համարեա պաշտօնեաներ: Համեմատած տեղային յոյն ու թիւրք բնակիչների հետ,—բարեկեցիկ են և հարուստ: Ապրում են իրանց համար ամբողջովին թաղված առօրեայ կեանքի մէջ, առանց մազի չափ անգամ մտքերը այս օտար կղզուց դէպի հեռուն, դէպի իրանց հայրենիքը սեւեռելու որ և է գաղափարական տեսակէտով: Ապրում են միայն ապրած լինելու համար, աշխատում են միայն ուտելու, հագնելու, պճնվելու, ամուսնանալու համար, մի խօսքով ունեն ամեն ինչ, ինչ հարկաւոր է արտաքինով մարդ երևալու համար: Խօսում են թիւրքերէն, ապրում են թիւրք—եւրօպացու կենցաղով. հայկական— ոչինչ: Միայն եկեղեցին և քահանան կարող են վկայ լինել նրանց հայութեան: Մխիթարականց քանի մի տարվայ դպրոցն է, որի մէջ ուսանում են 40-ի չափ երեխաներ: Եթէ դպրոցի վրա նայելու լինենք լայն մտքով, նա ոչինչ է բառիս բուն նշանակութեամբ, բայց տեղական պայմանների մէջ շատ մեծ բան է, և յիրաւի մխիթարական: Մտնում էք մէկի տուն. չքեղ կահաւորութիւն, քաղաքավարի ընդունելութիւն, թիւրքերէն խօսք,—կարծէք մարդու գլխին սառը ջուր են ածում: Տան մեծը—հասակաւորը, նրա կինը ձեզ չեն հասկանում: Դպրոցից տուն է գալիս երեխան հայերէն գրքերը ձեռքին. ձեզ հետ հայերէն խօսողը նա է: Նա ձեր և իր հօր միջնորդ թարգմանն է—որչափ զարմանալի, նոյնչափ մխիթարական երևոյթ. նա պարծենում է իր հայերէնով հասակաւորների—ծնողների մօտ: Հայերէնից զատ դպրոցում որ և է օգուտ քաղել անկարող են երեխաները, որովհետև դասաւանդութիւնը կատարվում է բոլորովին խալիֆայական ձևով: Իսկ Երուսաղէմի վանքի մի տիրացուից այդչափ չհարն էլի շատ է: Ուսուցչի մասին է խօսքս:

Տարագիր հայերը, որոնք սկզբում թւով 1500-ից աւելի էին, այժմ 8—900 հոգու կը լինեն, գլխաւորապէս փախած Կիլիկիայից և Կ. Պոլսից: 5—600-ը ապրում են Նիկոսիայում, իսկ մնացած 300-ը Լառնակայում: Եթէ միջոց լինէր հեռանալու, հաւանական է որ ոչ մի մարդ չը մնար Կիպրոսում, այնչափ դժուար է գլուխ պահելը: Ով ունեցել է ճանապարհածախք, նա էլ հեռացել է կամ հայրենիք, կամ թէ աւելի հեռուն՝ Եգիպտոս, Մարսէյլ, Ամերիկա և այլն: Բոլոր գաղթականների կեանքը անտանելի է, ինչպէս ասում են,—հողով են ապրում,—շատերը ցամաք հացն անգամ դժուարութեամբ են գտնում: Աշխատանք գտնել անկարելի է: Եթէ լինի, բոլորն էլ հասարակ բանուորի գործ կատարելու պատրաստ են—նոյն իսկ 25 կոպէկով: Բաւական է ասել, որ հացի համար խղճմտութիւն ընդունելու դէպքեր եղան, ինչպէս որ գրեցի նախորդ թղթակցութեան մէջ: Դժուար չէ պատկերացնել, թէ դրութիւնը որչափ ծանր է, որ հայրենիքի ամենախայտառակ բռնութիւնները կրելուց յետոյ, հացի համար ամեն տեսակ զրկանքի ենթարկված հայը՝ այստեղ ազատ երկիր գալով՝ ստիպված է եղել մահմեդականութիւն ընդունել: Իսկ բողոքականութիւն ու կաթօլիկութիւն ընդունելը՝ հացի համար՝ սովորական բան է:

Լառնակայի մէջ անգլիացիներ «Որբանոց» անունով մի պատսպարան են բաց արել, սակայն դրան աւելի շուտ անկելանոց անունը կարելի է տալ, որովհետև այնտեղ ապրում են ամեն սեռի ու հասակի հայ փախստականներ, թւով 150 հոգի: Կառավարիչը մի անգլիացի կին է, որի մէջ կանացի ոչինչ չը կայ. այդ որբանոցը փոխանակ իր նպատակին ծառայելու, աւելի տիկնոջ քմահաճոյքներին է ծառայում: Շատերը ձանձրացած՝ ուզում են հեռանալ. կամովին հեռացողներին էլ տիկինը չէ թողնում, որովհետև իր շահին այդ վնաս է. չէ որ պակաս դրամ կը ստանայ ընկերութիւնից:

Մի փոքր տարբեր ձևի տակ կայ և Նիկոսիայում մի որբանոց, որը պահպանվում է Մանչեստրի ու Եգիպտոսի հարուստ հայերի նուէրներով: Նախաձեռնողն է Այնթապի հայ դպրոցի տնօրէն Վ. Քիւրքճեան, որ և կառավարում է այս դպրոց—որբանոցը: 27 աշակերտներ կան, որոնցից 6-ը երթևեկ են, մնացեալները գիշերօթիկ: Գիշերօթիկներից հարուստները որոշ վճար են տալիս: Սա դեռ շատ հեռու է գիշերօթիկ դպրոց լինելուց. երկու դասարաններից մէկը դեռ ևս նստարաններ չունի, աշակերտները նստում են պարզ տախտակների վրա և այնպէս պարապում: Դասատուութիւնը հին ձևով. կարծես թիւրքահայ ուսուցիչները նոր մեթօդների մասին գաղափար անգամ չունեն. գոնէ առ այժմ տպաւորութիւնս այդպէս է:

Բացի այս բոլորից, անգլիական մի ընկերութիւն կղզու մէջ եղած շատ ագարակներ ու պարտէզներ է կապալով վերցրել, ուր աշխատեցնում են գլխաւորապէս հայ բանուորներ: Սա անգլիացիների ամենից մեծ բարութիւնն է, որ անում են հայերին: Իրանք էլ, ի հարկէ, շահ ունեն. տեղացի յոյն ու թիւրք ժողովուրդը վերին աստիճանի ծոյլ լինելու պատճառով է, որ հայերին են վարձում:

Մար.

բագրի մէջ. «Գերմանիան մանաւանդ իրաւունք ունի պարծենալու իր Մոմզէնով. բայց մի կողմով նա պատկանում է ամբողջ աշխարհին. իւրաքանչիւր պատմաբան, որ ուսումնասիրում է պատմութեան հին շրջանը, Մոմզէնի աշակերտն է: Մենք ամենքս պարտաւոր ենք շնորհակալութեամբ յիշել նրան և կարող ենք սրտանց ցանկալ, որ այդ կեանքը, գիտութեան համար այդքան թանգագին կեանքը, դեռ երկար շարունակվի»:

Ութսունամեայ յոբելեանի օրը Մոմզէն հեռացաւ Բերլինից, որպէս զի ազատվի շնորհաւորութիւններից և օվացիաներից:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՐԷՑՕՐ

XXIX

Երեկոյեան թէյից յետոյ՝ դումայի փառաւոր դահլիճում բազմած՝ ինչպէս ցիցէրօններ, ոգեւորված գիշերային չքեղ ընթրիքով կրուժօկում կամ ժողովարանում, մեր քաղաքի մեծայարգ ներկայացուցիչները վճռեցին—բարձրացնել հացի գինը…

Արժէ միթէ դրա համար երկար խօսել. ինչ բան է $1/2$ կոպէկը: Пустяки. «Հարցը պարզ է, քուէարկեցէք, քուէարկեցէք»: Քուէարկեցին և վճռեցին, որ քաղաքի չարքաշ, աղքատ, օրեկան մի քանի կոպէկ վաստակող դասակարգը երրորդ տեսակի հացին $2\frac{1}{2}$ կոպէկի փոխարէն 3 կոպէկ տայ: Դրա հետ միասին էլի մի բան վճռեցին —նոյն իսկ հակառակ ուպրավայի զեկուցման,— որ հարուստ դասակարգը առաջին տեսակի հացին ոչ թէ $4\frac{1}{2}$ կոպէկ տայ, ինչպէս առաջարկում էր ուպրավան, այլ կէս կոպէկ պակաս՝ 4 կոպէկ: Բրավօ, բրավօ…

Եւ երևի այդ վճիռը կայացնելուց յետոյ, դեռ չիջած դումայի սանդուղքներից՝ Սօլօլակի ներկայացուցիչները մոռացան, որ մի քանի օրից յետոյ, շնորհիւ այդ որոշման, քաղաքի աղքատ դասակարգը արտասուք պիտի թափի, անիծելով «քաղաքի մեծամեծներին»՝ այդ հ ր ա մ ա ն ի համար… Մոռացան, որ եթէ կէս կոպէկը փ ո ղ ի է այն մարդկանց համար, որոնք հայրական ժառանգութիւն ստացած, կամ բանկերում բազմած, և կամ փաստաբանական ճարպկութեամբ հազարներ դիզած՝ լուկուլլական կեանք են վարում, նա փողի չէ, այլ դառն քրտինքով ձեռք բերած ապրուստի միակ միջոց արհեստաւորների, բանւորների, մշակների, մանրավաճառների, որբերի և այրիների համար, որոնց թիւը չափ չունի…

Ինչ բան է $1/2$ կոպէկը: Ի հարկէ ոչինչ՝ Սօլօլակի համար, բայց շատ մեծ բան է աղքատի համար: Եթէ մի աղքատ ընտանիք, որ վաստակում է օրեկան միայն 40 կոպէկ, և գլխաւորապէս հացով կերակրվելով,—ով է տուել նրան միս,—առնում է օրը 10 ֆունտ հաց, նոր տակսայով պիտի վճարի ոչ թէ 25 կոպէկ, այլ 30 կոպէկ, ուրեմն աւելորդ հինգ կոպէկ, որ մի ամբողջ կ ա պ ի տ ա լ է չքաւորի համար: Եւ նոյն ն ո ր տակսայով, առաջին տեսակի գեղեցիկ հաց ուտող հարուստը, որ վճարում էր մինչև այժմ ֆունտին $4\frac{1}{2}$ կոպէկ, պէտք է վճարի 4 կոպէկ, պահելով իր գրպանում մի քանի աւելորդ կոպէկներ, ի փառս ձայնաւորութեան:

Ինչ է դա.—արդեօք բարերարութիւն հացագործներին՝ ի հաշիւ քաղաքի աղքատ դասակարգի, թէ շտապով, առանց երկար մտածելու կայացրած մի ա ն մ ի տ վճիռ, որ այնքան սուր գաղափար է տալիս Թիֆլիսի «պարլամենտի» մարդկային զգացմունքների մասին:

Խ. Մալումեան

ՄՈՍԿՎԱՅԻ ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՆԻՍՏԸ

(Նամակ Մոսկվայից)

—

Շտապում ենք մի քանի տեղեկութիւններ հաղորդել Մոսկվայի Հնագիտական ընկերութեան Արևելեան Մասնաճիւղի վերջին երկու ժողովների մասին: Առաջին ժողովն եղաւ հոկտեմբերի 31-ին, իսկ երկրորդը՝ նոյեմբերի 18-ին: Առաջին ժողովը տօնական էր. այդ օրը լրանում էր Արևելեան Մասնաճիւղի տասնամեակը: Նրա առաջին ժողովն եղել էր 1887 թ. հոկտեմբերի 31-ին: Ժողովը բաց արեց նախագահ պրօֆեսոր Վ. Ֆ. Միլլեր, Լազարեան ճեմարանի նոր դիրեկտորը, որից յետոյ ժողովի քարտուղարը կարդաց ընկերութեան Արևելեան Մասնաճիւղի գործունէութեան մանրամասն հաշիւը: Մասնաճիւղի գործունէութիւնը կովկասագիտութեան կամ կովկասի հնագիտութեան նկատմամբ՝ վերջին տարիները շատ արդիւնաւոր հետևանքների է հասել թէ փորուածքներով և թէ մանաւանդ բևեռաձև արձանագրութիւնների ուսումնասիրութիւններով և վերծանելով: Մասնաժողովը չէ բաւականացել զանազան ժամանակներում գիտնական էկսկուրսիաներ կատարել տալով, այլ և նա հրատարակել է մշակված նիւթեր և ուսումնասիրութիւններ: Բևեռաձև արձանագրութիւնների և կովկասի հնագիտութեան վերաբերեալ՝ նրա հրատարակութիւնները պատկառելի հատորներ են կազմում: Հաշւից տեղեկացանք, որ Մասնաճիւղի գործունէութեանը մասնակցել են և հայ ուսումնասիրողներ, ինչպէս՝ Գալուստ Տէր-Մկրտչեան, Մ. արքեպիսկոպոս Սմբատեան, Գ. Խալաթեան, Մսերեան և ուրիշները:

Հաշւից յետոյ բարօն Շտակելբերգ կարդաց մի զեկուցում՝ «Պարսից ազդեցութիւնը հին հայոց կրօնի վրա»: Պարոնը մի առ մի առաջ բերելով հայկական պանթէօնի անմահներին, ցոյց տուեց նրանց պարսկական ծագումը: Նա մատնացոյց արեց, բացի պարսկական կուլտից, այլ և սովորութիւնների ազդեցութիւնը հայերի վարք ու բարքի վրա: Նա ցոյց տուեց, որ հայ Արշակունիները՝ թէև արդէն քրիստոնեայ, սակայն գտնվում էին հեթանոսական կրօնի ազդեցութեան տակ: Այդ զեկուցումը տպվելու է մասնաժողովի հրատարակութիւնների մէջ, ուստի և նրա մասին խօսելը թողնում ենք ապագային:

Երկրորդ ժողովում կարդացված զեկուցումներն էին. 1) Քիւչիւկ Յովհաննիսեանի՝ «Բասմաճեանի բևեռաձև արձանագրութիւնների առիթով հրատարակած բրօշիւրի և նրա վերծանելու եղանակի մասին». 2) Խախանօվ՝ «Վերջին արևելագէտների ժողովի մասին՝ Պարիզում» և 3) Լ. Մսերեան՝ «Մուշի բարբառի մասին»:

Նախագահ Միլլէր ժողովը բաց անելով՝ խօսեց գերմանական արևելագիտական քառամսեայ հանդէսում հրատարակված մի նոր ձեռագիր թղթի մասին, որտեղ ասված է, թէ ինչպէս Թամերլանն արշաւեց Ռուսաստանի վրա, առաւ Ազօվ և Ղրիմ քաղաքները և արշաւելով Մոսկվայի վրա՝ նրան էլ նուաճեց և այլն,—մի կէս առասպելախառն, կէս ճիշդ թուղթ: Պատմութիւնից յայտնի է, որ Թամերլանը, ճշմարիտ է, արշաւեց Մոսկվայի վրա, սակայն նրան չը հասաւ, և դիմադրութեան հանդիպելով՝ գնաց հարաւ՝ Ազօվի վրա: Պ. Միլլէր ասաց, որ դա 18-րդ դարի գործ է և ոչ Թամերլանի ժամանակից: Դրանից յետոյ, նրա առաջարկութեամբ, Արսէն վարդապետ Ղլտճեան կարդաց Երևանի նահանգի և Կարսի վիճակի հնութիւնների և հին գերեզմանների (կուրգանի) մասին փոքրիկ զեկուցում:

Բևեռաձև արձանագրութիւնների ուսումնասիրութեան Բասմաճեանի եղանակի մասին, Մ. Վ. Նիկօլսկի, որ ասօրագէտ է և վերծանող բևեռաձև արձանագրութիւնների, այն կարծիքը յայտնեց, թէ միակ արժանին այդ երկի մէջ թ ա գ ա ւ ո ր բևեռաձև նշանի վերծանութիւնն է, որ մինչև այժմ չը կար. իսկ մնացած եզրափակումները և կարծիքները հասնում են երբեմն ֆանտաստիքականութեան, որ ոչ մի լուրջ փաստի վրա չեն հիմնված և դէմ են մինչև այժմ եղած՝ հնարաւորութեան չափ իրականութեան մօտիկ՝ վերծանութեան եղանակին:

Որովհետև Պարիզի արևելագէտների ժողովի մասին իր ժամանակին գրվեց «Մշակի» մէջ, ուստի այդ մասը թողնում ենք: Պ. Մսերեանի զեկուցումը չը կարդացվեց, որովհետև ժամանակն արդէն ուշ էր և յետաձգվեց եկող նիստին: Նոյն նիստում Արսէն վարդապետ Ղլտճեան Արևելեան Մասնաճիւղի անդամ ընտրվեց:

Ս.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

„Մ. Ղ. Ն ա լ բ ա ն դ ե ա ն". կենսագրութիւն. կազմեց Եր. Շահազիզ: Մոսկվա, 1897 թ. 161 երես, գինը 1 ր.:

Կենսագրութիւնը անհատի կեանքի պատմութիւնն է և հեշտ չէ ասել, թէ ինչն է աւելի դժուար գրել՝ մի նշանաւոր մարդու կենսագրութիւն, թէ մի յայտնի շրջանի պատմութիւն: Երկու ընդունակութիւն առանձնապէս անհրաժեշտ են կենսագրողի համար՝ խոր և նուրբ անալիզի ընդունակութիւն և գեղարուեստական ձիրք: Կենսագրողը պէտք է կարողանայ գտնել բաւականաչափ դէպքեր նշանաւոր մարդու կեանքից, ջոկել այդ դէպքերից էականները, որոշել նրանց հիման վրա նրա տեմպերամենտը, նրա ինստինկտները, նրա հայեացքները, լրացնել այդ բոլորը նրա գրուածքների կրիտիկայով, և վերջապէս, վերարտադրել ընթերցողի առաջ նրա կենդանի պատկերը, ցոյց տալով, թէ ինչպէս էին միաժամանակ արտայայտվում նրա հոգու այդ զանազան կողմերը իրական կեանքում:

Պ. Շահազիզի հոգեբանական անալիզը շատ թոյլ է, իսկ գեղարուեստական ձիրք նա ամենևին չունի. եթէ դրա վրա աւելացնենք և այն, որ նրա ոճը, թէև կանոնաւոր, բայց անգոյն է և թմրած, հասկանալի կը լինի, թէ ինչու այդ գիրքը թոյլ տպաւորութիւն է գործում ընթերցողի երևակայութեան և սրտի վրա և նկատելի հետք չէ թողնում նրա յիշողութեան մէջ: Չը նայելով այդ բոլորին, մենք պ. Շահազիզի գիրքը համարում ենք օգտակար աշխատութիւն, ի նկատի ունենալով մանաւանդ այն հանգամանքը, որ այդ գրքում առաջին անգամ հրատարակված են մի քանի այնպիսի վաւերաթղթեր, որոնք բաւական լոյս են սփռում Նալբանդեանի բնաւորութեան որոշ կողմերի վրա:

Տ. Ց.

ՆԱՄԱԿ ԷՋՄԻԱԾՆԻՑ

—

Նոյեմբերի 17-ին

Էջմիածնից բացակայ լինելու պատճառով ընդհատվեց իմ թղթակցութեան շարքը. այժմ այստեղ լինելով ժամանակաւորապէս, պիտի շարունակեմ նկարել այն, ինչ որ հետաքրքիր է ընթերցողների համար:

Օրվայ խօսակցութեան նիւթը շարունակում է մնալ հանգուցեալ Երեմիա արքեպիսկոպոսը: Մի առիթ էր հարկաւոր երևան հանելու մօխրի մէջ ծածկված կուսակցական կայծը և որբազանի մահը դարձաւ առիթ պահպանողականներին և առաջադիմականներին իրարից ջոկելու: Եւ վանքի պարսպից ներս մտնողի աչքին իսկոյն զարկում է այդ տարբերութիւնը: Ուրախ են լոյսի և առաջադիմութեան դէմ կռւողները, գոհ են յանցաւորները, և չեն կարողանում թագցնել իրանց ներքին աշխարհը, սակայն չը նայելով դրան, ամենքն անխտիր խոստովանում են, որ Երեմիա արքեպիսկոպոսի մահվամբ Էջմիածինը կորցրեց իր հաստատուն սիւներից մինը, և շատերի պատմելով այդ բանը հաստատել է վեհափառ կաթողիկոսը, որ առնելով սրբազանի մահվան բօթը՝ ասել է. «Երեմիայիս մահով ես շատ բան կորցի»: Երեմիա արքեպիսկոպոսը երջանիկ վիճակում վախճանվեց. նա հասել էր իր դիրքի բարձրութեան. նրա առաջ խոնարհվում էին ամենքը, նրա խօսքը դարձել էր հեղինակաւոր բոլոր խնդիրներում: Եւ այս բոլորը ես լսել եմ ոչ թէ Երեմիա արքեպիսկոպոսի բարեկամներից, այլ նրա հակառակորդներից: Մենք ցաւում ենք միայն, որ նա էլի մի քանի տարի չապրեց, երբ գուցէ կարելի կը լինէր շատ բան բարեփոխել:

Երեմիա արքեպիսկոպոսի մահվամբ սինօդի նախանդամութիւնն անցաւ ներկայ եղող աւագագոյն անդամ Սարգիս եպիսկոպոսին: Սինօդում մնացին երկու եպիսկոպոս և երկու վարդապետ. պակասում են երեք անդամ էլ, եթէ ի նկատի առնենք, որ Արիստակէս արքեպիսկոպոս Սեդրակեանը՝ Աստրախանի թեմակալ նշանակվելով, իր վրա ունի և սինօդի անդամութիւնը: Պատրաստութիւններ են տեսնվում նոր անդամներ առաջարկելու. հաստատ չեմ կարող ասել թէ ում են առաջարկելու, բայց որքան կարողացայ լսել և իմանալ տրամադրութիւնները, կանդիդատներ համարվում են՝ Մակար եպիսկոպոս, Կարապետ վարդապետ և նմաններ, գուցէ և Մեսրոպ արքեպիսկոպոսը:

X.

ՆԱՄԱԿ ԽԱՐԿՕՎԻՑ

—

Նոյեմբերի 21-ին

Նոյեմբերի 20-ին տեղի ունեցաւ Խարկօվի հայ և վրացի ուսանողների «Կովկասեան երեկոյթը», որին մասնակցում էին օպերային արտիստներից շատերը: Երեկոյթի հայկական մասը բաղկացած էր երկու խմբական երգերից՝ «Մեր հայրենիք» և «Ջան գիւլում», մի երգից կվարտէտի համար՝ «Խաւար եմ ես», մի երգից սօլօի համար՝ «Արի իմ սոխակ» և մի կենդանի պատկերից: Երևում էր, որ երկու խմբական երգերը շտապով էին պատրաստված: Խմբի մէջ հայերը շատ քիչ էին, մեծ մասամբ օպերային խմբի երգիչներն էին և այդ պատճառով խօսքերը դատապարտված էին կատարեալ այլանդակութեան: Մինչդեռ մէկ մասը երգում էր «Մեր հայրենիք շղթաներով», միւս մասը շարունակում էր՝ «Մեր հայրենիք թշուառ անտէր»: Մենք կարծում էինք, որ այստեղի 50 հոգի հայ ուսանողների մէջ կը գտնվեն գոնէ 20 հոգի, որոնք բարեխղճաբար երկու-երեք հայերէն երգ կը պատրաստեն, որպէս զի թատրօնում եղող փոքրաթիւ հայ հասարակութիւնն էլ փոքրիկ զուարճութիւն ստանայ:—Օպերային չորս արտիստներից և արտիստուհիներից բաղկացած կվարտէտը երգեց «Խաւար եմ ես», իսկ արտիստներից մէկը՝ «Արի իմ սոխակ» բաւարար կերպով: Տենօր Կլեմենտևլի հայկական ռոմանսը, որի մասին տպված էր աֆիշաներում, մենք չը լսեցինք: Կենդանի պատկերը առնված էր թիւրքահայերի վերջին տարիների կեանքից, այդ պատճառով մենք հետաքրքրութեամբ սպասում էինք նրան. բայց ահա բացվեց վարագոյրը, մի փոքրիկ տեղում տեսանք խռնված մօտ 25 հոգի, այնպէս որ պատկերի առանձին մասերը, որոնք գլխաւոր հետաքրքրութիւնն էին կազմում, անցան աննկատելի կերպով, մանաւանդ որ կէս րոպէից վարագոյրը իսկոյն իջնում էր: Կօնցէրտից յետոյ տեղի ունեցան պարեր: Մուտքը մօտաւորապէս 1,000 ր. է:

Լ. Շմաթեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, նոյեմբերի 24-ին

Խնդրում եմ այս երկտողը տպել «Մշակի» համարներից մէկում իբրև մի նոր փաստ, թէ ինչ անկանոնութիւններ են կատարվում մեր եկեղեցիներում՝ ընտրութիւնների ժամանակ: Անցած կիրակի, երկրորդ անգամ նշանակված էր Ջգրաշէն եկեղեցու երէցփոխի ընտրութիւնը, պ. Գ. Քանանեանցի բողոքով բեկանված ընտրութիւնների փոխարէն: Ինչպէս յայտնի է ընթերցողներին, ընտրութիւնը բեկանված էր նախագահող քահանայ Խարազեանցի կողմից թոյլ տրված անկանոնութիւնների պատճառով: Բայց չը նայած դրան, նախագահ Խարազեան քահանան դարձեալ ուզում էր անկանոն քայլեր անել: Նա այս անգամ բերել էր հետը 1894 թ. «ծխականների ցուցակը», և որովհետև՝ Գ. Քանանեանցի անունը այդ ցուցակում չէր մտցրված, ուստի նախագահը ուզում էր օգտվել դրանից և թոյլ չը տալ, որ պ. Քանանեանց մասնակցի ժողովին: Բարեբախտաբար, ծխատէր քահանան, որ ներկայ էր, հաստատեց թէ պարոնը իր ծուխն է: Այդտեղ երկու քահանաների մէջ պատահեց ընդհարումն: Ծխատէր քահանան ասում էր թէ՝ ն ո ր ցուցակ է ուղարկել, իսկ նախագահը հին ցուցակ է բերել հետը: Երբ այդ միջոցն էլ չօգնեց, նախագահը դիմեց ժողովուրդին հետևեալ խօսքերով. «Ձեր մէջը կայ մէկը, որ չը նայած որդիքը արդէն մեծացել են, բայց չեն մկրտված, և տասը տարի է, ինչ որ նա չէ հաղորդվել. ես այդպիսի ծխականներին դուրս քշել կը տամ»: Ժողովուրդը զայրացած պատասխանեց, թէ ինչ նախագահի գործն է, թէ ով երբ է իր որդիերանց մկրտել, կամ թէ նա ինչպէս կարող է իմանալ թէ ով երբ է հաղորդվել, և պահանջում էր քահանայից՝ ցոյց տալ ընտրութիւններին վերաբերեալ այդպիսի օրէնք: Նախագահը պատասխանում էր, թէ դա եկեղեցական օրէնքն է: Ժողովուրդը պահանջեց, որ արձանագրութիւն կազմվի, թէ ցուցակները հ ի ն են, և ոչ վ ե ր ջ ի ն տարվայ, որովհետև շատերը չեն մտել այդ ցուցակի մէջ և հրաւէրը չէին ստացել: Այսպէս էլ եղաւ և յետաձգեցին ժողովը:

Արդ, հարցնում ենք. միթէ դժուար է քահանաների համար՝ հրաւէրներ ուղարկել ծխականներին: Երէցփոխի ընտրութիւնը հօ ամեն տարի չէ լինում, այլ չորս տարին մի անգամ. Ջրօրհնէքին և Զատկին այդ նոյն քահանաները լաւ են մտաբերում մեզ: Երբ պիտի վերջ տրվի այդ բոլորին. մինչև երբ պիտի ոտնակոխ անեն մեր իրաւունքները. մինչև երբ պիտի մենք խաղալիք դառնանք հոգևորականի ձեռքում: Այդ տխուր փաստը նկարագրելով չենք կարող ուրախութիւն չը յայտնել, որ գոնէ այդ օրը ժողովուրդը գիտակցաբար վերաբերվեց ընտրութեան գործին, և յոյս կայ, որ միւս անգամ այդպիսի անկանոնութիւնները մեր եկեղեցում չեն կրկնվի:

Ա. Շահիկեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երէկ, նոյեմբերի 26-ին, Թագաժառանգ Ցեսարեվիչ Գէորգի Ալէքսանդրօվիչի անուանակոչութեան օրը, Թիֆլիսում, բոլոր դաւանութիւնների տաճարներում մաղթանքներ կատարվեցին: Քաղաքը զարդարված էր դրօշակներով և երեկոյեան լուսավառված:

—

Այսօր «Մշակի» հետ ուղարկում ենք ա ր տ ա ս ա հ մ ա ն ի բոլոր բաժանորդներին տ պ ա գ ր ա ծ նամակներ և ծրար եր՝ բաժանորդագրութեան համար: Ա մ ե ր ի կ ա յ ի բաժանորդները «Մշակի» տարեկան գինը, այն է 5 դօլլար, կարող են ուղարկել կամ դօլլարներով կամ բանկային փոխանակագրերով՝ այդ ծրարների մէջ, իբրև պ ա տ ո ւ ի ր ա ծ (Recommandée) նամակ:

—

Էջմիածնի պաշտօնական օրգան «Արարատը» մանրամասն նկարագրում է կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գօլիցինի այցելութիւնը Էջմիածնի վանքին, հոկտեմբերի 2-ին: Այդ նկարագրութեան մէջ, ի միջի այլոց, կարդում ենք. «Դրսի դահլիճում, ազգիս ծերունազարդ Հովուապետը սինօդի անդամոց՝ Երեմիա արքեպիսկոպոսի, Արիստակէս եպիսկոպոսի, Վահան և Աշոտ վարդապետների հետ սպասում էր իր Բարձր Հիւրին: Երբ Իշխանը իր ուղեկիցներով մտաւ դահլիճ, Նորին Սրբութիւնը առաջ եկաւ և դահլիճի մէջտեղում խաչակնքեց Իշխանին: Նորին Պայծառափայլութիւնը Վեհի աջն առաւ և յետոյ

սիրալիր կերպով երիցս համբուրվեցան։ Վեհափառ Հայրապետը ներկայացրեց սինօդի անդամներին, իսկ իշխան կառավարչապետը իր ուղեկիցներին և ապա Նորին Սրբութիւնը հրաւիրեց մեծ հիւրին ծաղկեայ այվանը, ուր ներս գնաց և նահանգապետը, նաև Նահապետ վարդապետը և Կոստանդին Իւզբաշեանը՝ իբրև թարգմաններ։ Ծաղկեայ այվանում տեսակցութիւնը տևեց երեք քառորդ ժամ և շատ սիրալիր էր։ Վեհարանի դրսի դահլիճում ութ հոգու համար սեղան էր պատրաստված։ Ժամը 3-ին մօտ Վեհափառ Հայրապետը օրհնեց սեղանը և նստեցին ճաշի։ Նորին Օծութիւնը բազմեց սեղանի գլուխը, ունենալով իր աջ կողմից Պայծառափայլ իշխանին և ձախ կողմից կոմս Ցիզէնհաուզէնին։ Տէր կառավարչապետի աջ կողմում նստեցին Երեմիա արքեպիսկոպոսը և Արիստակէս եպիսկոպոսը. իսկ նահանգապետի ձախ կողմում նստեց Սուքիաս արքեպիսկոպոսը, իշխանի քարտուղարը և պ. Իւզբաշեանը։ Նահապետ և Կորին վարդապետները կանգնեցին վեհափառի աթոռի մօտ, որի յետևից՝ աջ ու ձախ տեղ էին բռնել կարմրազգեստ չաթիրները։ Ճաշը շատ ճոխ էր և ընտիր պատրաստված։ Քաղցրեղէնի ժամանակ շամպանեայ գինի առաջ բերին և վեհափառը գաւաթը ձեռքն առաւ թէ չէ, իսկոյն իշխանը ընդառաջելով ելաւ տեղից և առաջարկեց Նորին Սրբութեան կենացը։ Վեհափառը առաջարկեց Պայծառափայլ իշխանի կենացը և ապա կոմս Ցիզէնհաուզէնի։ Իշխանը առաջարկեց սեղանակից սրբազանների և ապա միաբանութեան կենացը։ Ճաշը շատ ուրախ և զուարճալի խօսակցութեամբ անցաւ։»

—

Թիֆլիսի քաղաքային դումայի, նոյեմբերի 24-ի նիստում, զբաղվեց հացի տակսայի հարցով։ Քաղաքային ուպրավան իր կազմած զեկուցման մէջ առաջարկում էր նշանակել հետևեալ գները. առաջին տեսակի հացի գինը, ֆունտը՝ $4\frac{1}{2}$ կոպէկ, երկրորդ տեսակինը՝ $3\frac{1}{2}$ կոպէկ, երրորդ տեսակինը՝ 3 կոպէկ (մինչև այժմ ծախվում էր $2\frac{1}{2}$ կոպէկով)։ Իսկ թօնրի հացը՝ այդ գնից $\frac{1}{2}$ կոպէկ աւելի ամեն մի տեսակինը։ Ձայնաւորներից ոմանք առաջարկում էին երրորդ տեսակի հացի գինը չը բարձրացնել։ Երկար վիճաբանութիւններից յետոյ, քուէարկութեամբ, առաւելութեամբ 4 ձայնի, վճռվեց՝ նշանակել հետևեալ գները՝ առաջին տեսակի ֆունտը 4 կոպէկ, երկրորդ տեսակը՝ $3\frac{1}{2}$ կոպ., երրորդ տեսակը՝ 3 կոպէկ։

—

Աւելորդ չենք համարում չյիշել, որ աւստրիական ռէյխսրատի այժմեան նախագահ Աբրահամովիչ՝ հայ է։ Ճշմարիտ է, մեր «ազգասէրներին» անախորժ պիտի լինի, որ հայ-նախագահի դէմ ահագին փոթորիկ է բարձրացել ռէյխսրատի մէջ, ինչպէս այդ երևում է մեր տպագրած նկարագրութիւնից, բայց և այնպէս մի այդպիսի բարձր պաշտօնի մէջ հայ տեսնելը մնում է սփոփանք։ Աւստրիական հայոց կօլօնիան մեծ մարդիկ՝ պետական գործողներ, մինիստրներ շատ է տուել։ Բայց և այնպէս, Աւստրո-Ունգարիան մինչև այժմ էլ մնում է թունդ թշնամի այն ազգի հարցին, որ իրան այդքան ծառայութիւններ է մատուցել։ Ականատեսները մեզ պատմում են, որ Աբրահամովիչ հասակաւոր մարդ է, դէմքի անախորժ արտայայտութեամբ, բայց վերին աստիճանի կրակոտ և ազդու աչքերով։ Սակայն, ինչպէս երևում է, հայի կրակոտ աչքերը անգամ ոչինչ ներգործութիւն չեն անում յուզված պատգամաւորների վրա, որոնք հայհոյում էին նախագահին պարլամենտի պատերում չը լսված բառերով...

—

Մեզ խնդրում են տպագրել հետևեալը. «Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը յիշեցնում է հասարակութեան, որ հանգուցեալ Յովհաննէս Խատիսեանի յիշատակին կազմվող թօշակադրամի ժամանակամիջոցը լրանում է դեկտեմբերի 31-ին. ուստի այն անձինք, որոնց ձեռքում կան այդ նպատակով ժողովված գումարներ, թող շտապեն հասցնել ընկերութեան խորհրդին։»

—

«Карсъ» լրագիրը հաղորդում է, որ Կարս քաղաքում նոյեմբերի 14-ին բացվեց ձրի ճաշարան հայ գաղթականների համար։ Ճաշարանում կարող են կերակուր ստանալ՝ մինչև 200 անձն։ Ճաշարանը պէտք է գոյութիւն ունենայ հինգ ամիս՝ նոյեմբերի 15-ից մինչև ապրիլի 15-ը։ Ծախսերի համար Կարսի նահանգապետը յատկացրել է բարձրագոյն թոյլտւութեամբ ժողովված գումարից 2400 ռուբլի, որը յանձնել է ոստիկանապետին։

—

«Արարատ» ամսագրի վերջին համարում զետեղված է Կ. Պօլսում գտնվող կուսակրօն հոգևորականների ցուցակը, որից երևում է, որ Թիւրքաց մայրաքաղաքում բազմում են 15 եպիսկոպոսներ և 22 ծայրագոյն և հասարակ վարդապետներ, ընդամենը 47 անձն։ Մարդ չէ հասկանում թէ ինչու են այդքան կուսակրօններ նստել Կ. Պօլսում և ինչու պատրիարքարանը չէ ուղարկում նրանց գաւառները։

—

Յօգուտ Մոսկվայի հայ ուսանողների ստացանք Թիֆլիսից, երկու հայ վարժուհիներից՝ 4 ռուբլի։ Որեմն նախկին 34 ռուբլու հետ այժմ ունենք—38 ռուբլի։

—

Նոյեմբերի 25-ին, Թիֆլիսի նահանգական դատարանում քննվում էր փաստաբան Պլիւշչեվսկու գործը, որ սկսված է իշխան Բագրատիօն-Մուխրանսկու դէմ։ Պլիւշչեվսկին պահանջում է իշխան Բագրատիօն-Մուխրանսկուց 98,750 ռուբլի այն ձեռագրի հիման վրա, որ տուել է իշխանի հանգուցեալ հայրը։ Պլիւշչեվսկին ասում է, որ այդ գումարը ինքը պիտի ստանայ իբրև վարձատրութիւն հանգուցեալ իշխան Բագրատիօն-Մուխրանսկու գործերը վարելու համար։ Հակառակ կողմը դատարանում տուեց մի շարք բացատրութիւններ, որոնք ջրում են փաստաբան Պլիւշչեվսկու պահանջը և բերած պատճառաբանութիւնները։ Ի վերջոյ, իշխան Մուխրանսկու հաւատարմատարը բացարձակապէս յայտարարեց, որ Պլիւշչեվսկու ներկայացրած ձեռագիրը կեղծ է։ Դատարանը վճռեց գործը յանձնել պրօկուրօրին։ Դատարանական դահլիճը լի էր ահագին բազմութեամբ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մենք հաղորդեցինք «Մշակի» մէջ այն կատաղի վիճաբանութեան մասին, որ տեղի ունեցաւ բէլգիական պատգամաւորների ժողովում հայկական կոտորածների և երիտասարդ թիւրքերի «Մէշվէրէթ» լրագրի խափանման առիթով։ Այժմ «Daily News» լրագրին Բրիւսէլից այդ առիթով հեռագրում են, թէ Թիւրքաց կառավարութիւնը կատարեալ fiasco կրեց և «Մէշվէրէթ» լրագիրը պիտի շարունակվի հրատարակվել Բրիւսէլում, այն փոփոխութեամբ միայն, որ փոխանակ Ահմէդ Ռիզայի՝ խմբագրութիւնը անուանապէս ստանձնել է բէլգիական ազատամիտ պատգամաւորներից մէկը՝ պ. Լօրան, որ հրատարակում է արդէն «La Réforme» լրագիրը։ Այս կերպով բէլգիական կառավարութիւնը այլ ևս չէ կարող արգելք յարուցանել «Մէշվէրէթի» յօդուածների դէմ սուլթանի և նրա կառավարութեան վերաբերմամբ։

—

Մէրսինի դէպքի մասին անգլիական լրագիրներում հրատարակված տեղեկութիւններից երևում է, որ Թիւրքաց իշխանութիւնները այն յանդգնութեան են հասել, որ մինչև անգամ աւստրիական դրօշակն են պատռել։ Եւ հէնց այդ է եղել աւստրիական դեսպանատան ներկայացրած բողոքի գլխաւոր պատճառը։

ԵՐԿՈՒ ՕՐԻՈՐԴՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Չը նայելով թէ Կ. Պօլսի ռուսաց նախկին դեսպան Նէլիդօվի ազդեցութեան և թէ բրիտանական, ֆրանսիական և իտալական դեսպանների առաջարկութիւններին՝ անկարելի եղաւ մինչև այժմ ազատել մի օրիորդի, որ անմեղ տեղը պահված է Կ. Պօլսի բանտերից մէկում։ Ռէյտէրի գործակալութիւնը այդ առիթով հաղորդում է հետևեալը. «Կ. Պօլսի վերջին անկարգութիւնը տեղի ունենալուց մի քանի օր յետոյ, Թիւրքաց ոստիկանութիւնը կալանաւորեց երկու օրիորդ, որոնք ցրվում էին Լօնդօնի յեղափոխական կօմիտէի մի շրջաբերականը։ Դրա մէջ պախարակված էր տեղի ունեցած անկարգութիւնը և բողոք էր յայտնված այն բանի դէմ, որ եղած անկարգութիւնը վերագրել էին Լօնդօնի կօմիտէին։ Չը նայելով շրջաբերականի այդպիսի անմեղ և նոյն իսկ Թիւրքաց կառավարութեան համար նպաստաւոր բովանդակութեան՝ երկու օրիորդներին բաց չը թողին։ Դեսպանատները անմիջապէս խառնվեցին այդ գործի մէջ և ջանք գործ դրեցին ազատելու օրիորդներին։ Օրիորդներից մէկը, որ ռուսաց դեսպան Նէլիդօվի կացարանի դռնապանի աղջիկն էր, այդ հանգամանքի շնորհով ազատվեց. իսկ միւսը, Անիկ անունով, 17 տարեկան, մնաց բանտում։ Չը նայելով այն բանին, որ դեսպանները կրկնեցին իրանց առաջարկութիւնները՝ Անիկը ոչ միայն չազատվեց, այլ և երեք ամիս բանտարգելութիւնից յետոյ այժմ պէտք է ներկայանայ քրէական դատարանին, իբրև քաղաքական յանցաւոր, թէև երկու օրիորդներն էլ հաւասարապէս անմեղ են, որովհետև թղթերն էլ բաժանելու համար ստացել են իրանց անծանօթ և անյայտ անձերից։ Դեռ նորերս մեծ վեզիրը խոստացել էր քննութիւնը վերջացնելուց յետոյ արձակել օրիորդին, սակայն այդ խոստումը նա մոռացել է և օրիորդը պիտի տարվի դատարան»։

ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՌԷՅԽՍՐԱՏԻ ՎԵՐՋԻՆ ՆԻՍՏԸ

(Վերջ)

Նախագահ։ Ես պատրաստ եմ հեռացնել պօլիցիան, միայն խոստացէք ինձ, որ հանգիստ կը նստէք։ Սօցիալ-դէմօկրատ Ռէզէլ զանգահարում է իր բերած զանգակով, Վօլֆ շուացնում է անդադար։

Նախագահ։ Կարգի եմ հրաւիրում պատգամաւոր Վօլֆին։

Սօցիալիստ Կօզակէվիչ։ Դուք ամօթով ծածկեցիք պարլամենտարիզմը։

Դաժինսկի։ Դուք ժողովրդի մատնիչ էք։ Ձեր տեղը բանտումն է միայն, դուք յանցաւոր էք, աւազակ, դաւաճան։

Նախագահ։ Կրկին անգամ կարգի եմ հրաւիրում պ. Վօլֆին։ (Սարսափելի աղաղակ, Վօլֆ շարունակում է շուացնել)։ Երէկվայ կայացած վճռի համաձայն, զրկում եմ պ. Վօլֆին երեք նիստերին մասնակցելու իրաւունքից։ Խնդրում եմ նրան դուրս գնալ։

Վօլֆ։ Օրէնքը անգործադրելի է։ Այդ օրէնքը խաբեբայութեամբ անցկացրին։

Ոստիկանական կօմիսարը մտնում է նախագահին։ Ապա Վօլֆին տանում են։ Նիստը ընդհատում են տասը րօպէով։ Նիստը սկսելուց յետոյ կրկին սարսափելի աղմուկ է բարձրանում։ Ամեն տեղից լսվում են «դուրս կորչի պօլիցիա» աղաղակները։

Նախագահ։ Ես կատարում եմ ձեր ցանկութիւնը. ես ինձ թողնում եմ ձեր կարգադրութեան տակ։

Ոստիկանները հեռանում են։

Դաժինսկի։ Այ դուք, հին չարագործ։

Բէրնէր։ Պետական յանցաւոր։

Դաժինսկի։ Զզվելի տան մէջ։

Նախագահ։ Կարգի եմ հրաւիրում պ. Դաժինսկուն։

Սարսափելի աղմուկ։

Դաժինսկի։ Հին չարագործ։

Մայրէդէր։ «Մազուրիկ»։

Դաժինսկի։ Զզուելի արարած։ Չարագործ։ Ձեր տեղը ոչ թէ պարլամենտումն է, այլ բանտում։

Նախագահը արտաքսում է նրան նիստից երեք օրով, և մի քանի անգամ առաջարկում է նրան հեռանալ։ Դաժինսկի գոռում է. «Չարագործ, դուրս այստեղից։ Դահիճ։ Մարդասպան։» Որովհետև Դաժինսկի չէ հնազանդվում, նիստը կանգ է առնում և ուղարկում են պօլիցիայի ետևից, որը տանում է սօցիալիստին։

Ռիգէր։ Նա ոտնակոխ է անում ժողովրդի իրաւունքները։ Պետական դաւաճան։ Դուրս։

Կօզակէվիչ։ Սա հօ պարլամենտ չէ, սա ոստիկանատուն է։ (Դիմելով փոխ-նախագահին)։ Դուք մօսկալ էք, ռուսաց պօլիցմէյստէր էք։

Ցինգր։ Առանց ոստիկանութեան օգնութեան ոչինչ չէք կարողանում անել։ Ահա թէ ինչ են այդ երիտասարդ չէխերի դէմօկրատները։

Բէրնէր։ Միապետութիւնը կը կարողանայ ձեր վիզը ծռել իր գարշապարով։ Դուք միապետութիւն էք առաջացնում։

Կրամարժ (հանգիստ և քաղաքավարի)։ Շատ ցաւում եմ, բայց ես հարկադրված եմ զրկել երեք նիստերին մասնակցելու իրաւունքից Ռէզէլ, Գվիէշ, Բէրնէր և Ցինգր պատգամաւորներին։ Խոնարհաբար խնդրում եմ այդ պարոններին դուրս գնալ դահլիճից։

Սարսափելի աղմուկ։ Լսվում են՝ «դաւաճան, ամօթ» աղաղակները և հեգնական «փառք քեզ» բացականչութիւնները։

Ռէզէլ։ Ինչու դուք չէք արտաքսում ամբողջ ֆրակցիան։ Դուք պօլիցիական վախմիստր էք։

Կօզակէվիչ։ Դուք ծպտեալ ռուս էք, գնացէք Մօսկվա։

Շրամմէլ։ Դուք ամօթով ծածկեցիք ձեր ժողովուրդը։

Կօզակէվիչ։ Դուք պարզապէս ստրուկներ և դաւաճաններ էք։ Իսկ դու (դիմելով փոխ-նախագահին) ստոր ստրուկ ես, դու պէտք է շղթայակապ մանգայիր։

Աղմուկը և հայհոյանքը, վերջապէս, այնպիսի չափեր են ընդունում, որ փոխ-նախագահը, վերջապէս, ստիպում է նիստը փակված յայտարարել։

ԴՐԷՅՖՈՒՍԻ ԳՈՐԾԸ

Ֆրանսիայում քաղաքական ամենախոշոր դէպքը, որ մոռացնել է տուել ամեն ինչ, Դրէյֆուսի գործն է։ 1894 թուականին, Կազիմիր Պերիէի նախագահութեան ժամանակ, դատի ենթարկվեց ֆրանսիական օֆիցերներից մէկը, Դրէյֆուս անունով, որ մեղադրվում էր այն բանի համար՝ թէ նա գաղտնի դօկումենտներ է ծախել գերմանական գլխաւոր շտաբին։ Դրէյֆուս դատարանի կողմից մեղաւոր ճանաչվեց իբրև դաւաճան իր հայրենիքի դէմ և դատապարտվեց մշտական բերդարգելութեան։ Հանդիսաւոր կերպով նրանից խլեցին զինուորական աստիճանները և այդպիսով խայտառակված Դրէյֆուս աքսորվեց Ֆրանսիայից։—Նորերս լուր տարածվեց, որ Դրէյֆուս դատաստանական սխալի մի զոհ է, որ նրա մօտ գտած մի թուղթը, որի վրա գլխաւորապէս հիմնված էր մեղադրանքը, Դրէյֆուսի գրածը չէ։ Ֆրանսիական սենատի անդամ Շէնէր-Կեստնէր բացարձակ յայտարարեց, որ իր ձեռքում կան փաստեր, որոնք ապացուցանում են Դրէյֆուսի անմեղութիւնը։ Նոյն իսկ խօսում են մի ուրիշի մասին, իբրև իսկական դաւաճանի մասին, այն է օֆիցեր կոմս Էստէրգազի։ Նրա քրոջ մօտ կատարվեց խուզարկութիւն և գտնված թղթերը, ինչպէս հաղորդում է «Figaro» լրագիրը, ցոյց են տալիս, որ այդ օֆիցերը վերին աստիճանի վատ կարծիք ունէր ֆրանսիական ազգի, ֆրանսիացի գեներալների և ամբողջ ֆրանսիական զօրքի մասին։—Առ այժմ դեռ դրականապէս չէ հաստատված Էստէրգազիի յանցանքը։ Բայց Պարիզը, որ զանազան խոշոր սկանդալների սիրահար է, այժմ խօսում է միմիայն այդ դէպքի մասին։ Լրագիրները լիքն են անթիւ տեղեկութիւններով. թէ ինչ դուրս կը գայ այդ ահագին աղմուկից—առ այժմ յայտնի չէ։ Արդեօք ճիշդ է, որ Դրէյֆուս զոհ է. և եթէ ճիշդ է, ինչ պիտի անէ Ֆրանսիան այդ մարդու կրած տանջանքները ոչնչացնելու համար, և առհասարակ կարելի՞ է ջնջել մարդու բարոյական տանջանքները։ Այսքանը միայն յայտնի է, որ ֆրանսիական կառավարութիւնը դեռ հաւատ չէ ընծայում լրագրութեան և հասարակութեան աղաղակներին. նա, ընդհակառակն, մի շարք միջոցներ է ձեռք առել՝ Դրէյֆուսին իր աքսորատեղում խիստ հսկողութեան տակ պահելու համար։

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թավրիզ, նոյեմբերի 19-ին

Թէհրանում տիրող խռովութեան պատճառները հետզհետէ պարզվում են։ Հայերին և հրէաներին կողոպտելու և կոտորելու ծրագիրը, որ յղացել էր հոգևորականութիւնը, մի կողմն է թողնվել. եւրօպական դեսպանները այնպիսի խիստ առաջարկութիւններ են արել, որ մօլլաները և սէյիդները ստիպվել են յետ կանգնել իրանց դիտաւորութիւնից։ Այժմ պայքարը՝ կառավարութեան և հոգևորականութեան մէջ՝ այլ հողի վրա է դրված. հոգևորականութիւնը իրան հրատարակել է պաշտպան ժողովրդի շահերի և յանուն այդ շահերի ազատ ու համարձակ կռիւ է մղում այժմեան կառավարութեան դէմ։ Ոչ մի ժամանակ հոգևորականութեան ազդեցութիւնը այնքան զօրեղ չէ եղել Պարսկաստանում, ինչպէս այժմ. նրա մի ակնարկով ամբողջ ժողովուրդը, իբրև մի հոգի, պատրաստ է ոտի կանգնել և կռուել ում դէմ և իցէ։ Բաւական եղաւ հոգևորականութեան մի խօսքը, և Շիրազի ժողովուրդը քարկոծելով արտաքսեց ընդհանուր-նահանգապետ Նայըմ-ուլ-Դօվլային 3 ամիս առաջ և յայտնեց հեռագրով Շահին, թէ Թէհրանից ուղարկած ոչ մի նահանգապետ այլ ևս չէ ընդունելու, իսկ նահանգը կառավարելու է ինքը ժողովուրդը՝ հոգևորականութեան հետ միասին։ Եւ ամբողջ 3 ամիս է, որ Շահի կառավարութեան կողմից նշանակված նոր նահանգապետ Մութալիմ-ուլ-Մուլքը չէ կարողանում Շիրազ մանել և կառավարութիւնը չէ վստահանում զինուորական ույժ գործադրել միայն այն պատճառով, որ վախենում է հոգևորականութիւնից.—զօրքը վճռական րօպէում, սէյիդների և մօլլաների մի ակնարկով, կարող է զէնքը վայր գնել և միանալ ժողովրդի հետ։

Հոգևորականութեան հզօր ազդեցութեան իբրև մի շօշափելի ապացոյց, առաջ կը բերեմ հետևեալ փաստը։ Տասն օր առաջ Մուզաֆֆէրէդդինի Շահի ծննդեան տարեդարձն էր. ես շատ զարմացայ, որ այդ օրը, ըստ սովորութեան, հրա-

վառութիւն և լուսաւորութիւն չը կար քաղաքում. ամբողջ քաղաքը կարծէք չէր էլ իմանում, որ այդ օրը Շահի ծննդեան օրն է. մի հատ խանութ անգամ չէր փակված. միայն, երեկոյեան, գահաժառանգի պալատն էր լուսաւորված: Ասում են, որ հոգեւորականութիւնը արգելել է ժողովրդին տօնել և այդ պատճառով ժողովուրդը անտես էր առնում: Բայց ահա երեք օր է, որ ամբողջ Թավրիզը լուսավառութիւն, հրավառութիւն և ուրախութիւն է անում. բոլոր խանութները, վաճառականի, հացագործի, մսավաճառի, կօշկակարի, ամենայետին արհեստաւորի խանութն էլ զարդարված է գորգերով, թանգագին կերպասներով, թաշկինակներով և լուսաւորված գոյնզգոյն լապտերներով, մոմերով. հրճուանք և ուրախութիւն է տիրում ամեն կողմ. «սալավաթ», «սալավաթ», գոռում է բիւրաւոր ժողովուրդը:—Ինչ է պատահել, հարցնում եմ մի մօլլայից:—«Ինչպէս, էրմանի, չը գիտես, մովճուզ, մովճուզ է պատահել (հրաշք)»: Բանից դուրս եկաւ, որ Խորասան կամ Մէշէդ քաղաքի հոգեւորականութիւնը հեռագրել է Պարսկաստանի միւս քաղաքների հոգեւորականութեան հետեւեալը. «Աւետիք տուէք ժողովրդին. իմամ Րիզայի (այն իմամն է, որի գերեզմանը գտնվում է Մէշէդ քաղաքում և նրան համբուրող ուխտաւորը դառնում է մէշադի) գերեզմանի վրա այսօր, նոյեմբերի 15-ին, մեծ հրաշք պատահեց. մի անձն, որ 15 տարիներից ի վեր կոյր էր, և մի ուրիշ անձն, որ անդամալոյծ էր, եկան համբուրելու իմամի գերեզմանը և համբուրելուն պէս, իսկոյն կոյրը, մեր աչքի առաջ, սկսեց տեսնել և անդամալոյծը՝ ման գալ:» Եւ ահա ամբողջ Պարսկաստանը, Պարսից ծոցից սկսած մինչև Արաքսը, ամբողջ 3 օր և գիշեր ուրախութիւն է անում, բան ու գործը թողած լուսավառութիւն, հրավառութիւն է կատարում այդ մովճուզի համար: Իրանք, բարձրաստիճան պաշտօնեաները, նոյն իսկ Եւրոպայում կրթված մինիստրները մասնակցում են այդ ուրախութեան և ժողովրդի հետ «սալավաթ» են գոռում:

Հ. Առաքելեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Գերմանական լրագիրները հաղորդում են, որ Վիլհէլմ կայսրի գահական ճառը րէյխստագը ընդունեց սառն և ընդհանուր լռութեամբ:

—Վիեննայի համալսարանի գերմանական պրոֆեսորներն ևս որոշեցին ցոյց անել, որի մասին Վիեննայից հաղորդում են «National Zeitung» լրագրին. «Այստեղի համալսարանի բոլոր ֆակուլտէտների իննսուն պրոֆէսօրներ վճռեցին հանել րէյխստագին մի յայտարարութեամբ, որի մէջ ասում են, թէ վերջին օրերի պառլամենտական անցքերը յաղթեցին Վիեննայի համալսարանի բոլոր չէխերին, և վերջում աւելացնում են, թէ այժմ տեղի ունեցող անցքերը նպատակ ունեին ոտնակոխ անել գերմանական ժողովրդի նշանակութիւնը Աւստրիայում, և թէ իրանք, որպէս գերմանական կրթութեան ներկայացուցիչներ, իրանց պարտաւորութիւն են համարում բարձրացնել իրանց ձայնը և պաշտպանել ամենքին ընծայուած այդ ճանապարհով, որով չէ կարելի հասնել բոլորի ցանկացած նպատակին, այն է բոլոր ցեղերի համերաշխ գործունէութեամբ կուլտուրական առաջադիմութեան միջոցով:»

—Կ. Պօլսից «Daily News» լրագրին հեռագրում են. «Ռուսաստանը առաջարկեց, որ Կրէտէին վերաբերեալ բոլոր հարցերը կարգադրվեն պետութիւնների մեծամասնութեան ցանկութեան համաձայն: Այդ բանի հետ համաձայնվեցին Գերմանիան, Աւստրիան և Ֆրանսիան, բայց Անգլիան և Իտալիան մերժեցին այդ առաջարկութիւնը, յայտարարելով, թէ իրանց զօրքերը աւելի շատ գործ կատարեցին կարգը և հանգստութիւնը վերահաստատելու համար Կրետէում, քան թէ ուրիշ պետութիւնների զօրքերը, և այդ պատճառով իրանք աւելի իրաւունքներ ունեն կրետական հարցում և իրանց ազդեցութիւնը պէտք է աւելի գերակշռող լինի:»

—«Daily News» լրագրի Հռոմի թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնն է հաղորդում. «Կ. Պօլսի օտար պետութիւնների դեսպանները մասնաւոր խորհրդակցութիւններ ունեն սկսել չորս միլիոն ֆրանկ փոխառութեան մասին, որ պէտք է տրամադրուի կրետական մաքսատների եկամուտներով: Այդ փոխառութեան նպատակն է տալ նահանգապետին անհրաժեշտ գումարներ վարչութեան դրամական ձեւերը կազմակերպելու համար:»

—«Nord» լրագիրն ասում է, թէ Բալկանեան թերակղզուց երկիւղալի տեղեկութիւններ են ստացվում: Սերբիական նոր կառավարութիւնը, որը նախկին Միլան թագաւորի գործիք է համարվում, չը բաւականանալով ներքին կազմակերպութեամբ, ամենագլխաւորն է ուշադրութիւն դարձնում զինուորական պատրաստութիւններին, որոնք արդէն մի ամբողջ ընդհանուր առաջացրին սերբերի և բուլղարների մէջ և մտքերի մեծ յուզմունք Մակեդոնիայում: Մեծ պետութիւնները, հաւանօրէն, անտարբերութեամբ չեն վերաբերվի նախկին թագաւորի ագիտացիային:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գլադստոնը մի սրբութիւն է դարձել անգլիական ժողովրդի համար: Նրա հիւանդութեան մասին տպված լուրերից յետոյ, երբ նա դուրս եկաւ, ժողովրդի ուրախութեան չափ չը կար: Նոյեմբերի 23-ին Գլադստոն, իր կնոջ և աղջկայ հետ, անցաւ Լօնդօնով, որպէս զի ուղեւորվէր Կաննէ՝ հիւրասիրվելու լորդ Րէնդելի մօտ: Առաջուց մեծ ծերունին խնդրել էր, որ նրա ճանապարհորդութիւնը լինի բոլորովին մասնաւոր, սակայն ամեն տեղ երբ իմացան, որ Գլադստոն անցնում է, հասարակութիւնը իր զգացմունքները չը կարողացաւ զսպել: Ամբոխի միջից լսվում էին բացականչութիւններ. «Բարի ճանապարհ. Աստուած քեզ պահապան, պարոն»:

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԱՐԻԶ, 24 Նոյեմբերի: Պատգամաւորների ժողով: Կաստէլան հարցնում է Մէլինին Դրէյֆուսի գործի մասին, խնդրում է հանգստացնել հասարակական կարծիքը և զօրքը: Մէլին յայտնում է, որ Դրէյֆուսի ոչինչ գործ չը կայ և չէ կարող լինել: Կայ մի օֆիցեր, որ մեղադրված է դաւաճանութեան մէջ: Հրաման է արձակված քննութիւն սկսել: Այդ որոշումը չէ նախաճառում վերջնական վճիռը: Որովհետև գործը գտնվում է զինուորական դատարանի ձեռքում, այդ պատճառով ոչ կառավարութիւնը, ոչ պատգամաւորների ժողովն իրաւունք չունեն այդ գործով զբաղվել: Առ այժմ բոլոր քաղաքացիք պարտաւոր են յարգանքով վերաբերվել արդէն արձակված դատավճռին: Այս խօսքից զինուորական մինիստրը Բիյիօ յայտարարում է, թէ Դրէյֆուսի գործը չը կայ: Դրէյֆուս դատի ենթարկվեց և դատապարտվեց: Դրէյֆուս յանցաւոր է: Ինչ վերաբերում է Էստէրգազիի գործին, քննութիւն է նշանակված, արդարադատութիւնը իր գործը սկսել է և ոչ ոք չէ կարող կասկածով վերաբերվել քննութեան անկողմնապահութեանը: Բիյիօ ցաւ է յայտնում, որ ինքը անզօր է բամբասանքի դէմ, որ տարածվել է գլխաւոր շտաբի հրամանատարի մասին: Նա ապաւինում է պատգամաւորների ժողովին՝ օգնել՝ վերջ դնելու այդ զզուելի ագիտացիային: Վիճաբանութիւնները վերջացան: Հերթական գործերին անցնելու եօթ բանաձև առաջարկվեց, որոնցից ընդունվեց Լաբէրդիւժօնի առաջարկած բանաձևը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 Նոյեմբերի: Բարձրագոյն հրամանով Պարիզի ռուսաց դեսպան բարոն Մօրէնհէյմ արձակվում է իր պաշտօնից, մնալով պետական խորհրդի անդամ:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 25 Նոյեմբերի: Յոյն-թիւրքական խաղաղութեան դաշնագիրը երէկ ընդունվեց մինիստրների խորհրդի կողմից և տպա առաջարկվեց սուլթանին՝ հաստատելու համար: Խաղաղութեան դաշնագիրը ստորագրելու մասին հաղորդվեց բոլոր միւսյէններին:

ԲԵՐԼԻՆ, 25 Նոյեմբերի: Րէյխստագ: Ծովային նախագծի մասին վիճաբանութիւնները սկսվեցին կայսերական կանցլերի բացատրութեամբ, որը ասում էր, թէ հէնց խաղաղ քաղաքականութիւն առաջ տանելու համար, ինչպէս Գերմանիան ցանկանում է, գերմանական նաւատորմը պէտք է ուժի փակտոր լինի, որը պէտք է բարեկամների և թշնամիների աչքում բաւականաչափ կշիռ ունենայ: Սօցիալ-դէմօկրատները նախագծի դէմ էին: Պահպանողականները, փոքր բացառութեամբ, նախագծի կողմն էին: Ազատամիտ դաշնակցութիւնը առաջուց ամբողջ տարիներով ձեռքերը կապած մնալու դէմ էր: Լեհացիների վերաբերմունքը անորոշ է:

ՀՌՈՄ, 25 Նոյեմբերի: Մինիստրութիւնը հրաժարական տուեց:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ
Նոյեմբերի 25-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ .	93	ռ.	55	կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — .	45	»	75	»
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ — .	—	»	—	»
Ոսկի — — — .	—	»	—	»
Մաքսային կուպօններ — .	149	»	—	»
Բօրսային դիսկօնտ — .	5	»	6½%	»
4% պետական րէնտա	99⅜	»	—	»
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	295	»	—	»
— — երկրորդ — .	254¾	»	—	»
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի.	212	»	—	»
5% պետական երկաթուղ. րէնտա.	—	»	—	»
4% ներքին փոխառութեան . .	98⅞	»	—	»
4½% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	100⅜	»	—	»
Ազն. կալ. պետ. բանկի խաղարկ.	—	»	—	»
4½% վկայակ. գիւղ. հող. բանկի	101	»	—	»
փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մետալ. .	—	»	—	»
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ. ընկերութեան օբլիգացիաներ .	101	»	—	»
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	101	»	—	»
Օդէսայի — — .	100¼	»	—	»
Թիֆլիսի — — .	99	»	—	»
Թիֆլիսի կալ. բանկի 6%— .	102¼	»	—	»
5% — — — .	99¾	»	—	»
Քութայիսի 6% — — .	102	»	—	»
5% — — — .	99½	»	—	»

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Մշակի» այսօրվայ համարի հետ տարածվում է քաղաքի և գաւառական բաժանորդներին «Т. Р. А. Р. М.» ընկերութեան յայտարարութիւնը՝ ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐԻ մասին: (1—1)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ Մ. ՋՄՇԿԵԱՆԻ
ՓՈՑԻ, ՊԱՏԻ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ
1898 Թ. ՕՐԱՑՈՅՑՆԵՐԸ
Ցանկացողները՝ այժմեանից յայտնելու են, որպէս զի պատուէրները ժամանակին կատարվեն:
Հասցէն՝ ԹԻՖԼԻՍ. Մակար Ջմշկեան
(№ 139—Տ.) 1—13

ԲԺԻՇԿ ԳԵՐՑՖԷԼԴ
Որը ասխրել է իր մասնագիտութիւնը Վիէննայի համալսարանում, ընդունում է հիւանդներին, ԿԱՇՈՒԻ, ՍԵՌԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄԻ և ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ (սիֆիլիսի). ամեն օր 9—11 ժ. առաւօտեան, և 5—8 ժամը երեկոյեան: Հասցէն՝ Կուկիա, Մաղէրօվսկայա փողոց, № 5:
(№ 121) 8—10

ԱԳՈՒԼԻՍՈՒՄ, մասնաւոր տան մէջ, հարկաւոր է մի
ՀԱՅ ՎԱՐԺՈՒՀԻ,
որ լաւ գիտենայ հայերէն և ռուսերէն լեզուները: Պայմանների մասին տեղեկանալ Ե. Յովհաննիսեանի դպրոցում, Վելեամինօվսկայա № 38:
(№ 129) 5—5

(№ 38)
ТОВАРИЩЕСТВО
Брокаръ и Ко.
ИЗВѢСТНОЕ СВОИМЪ КАЧЕСТВОМЪ
УСОВЕРШЕНСТВОВАННОЕ
ГЛИЦЕРИНОВОЕ
МЫЛО.

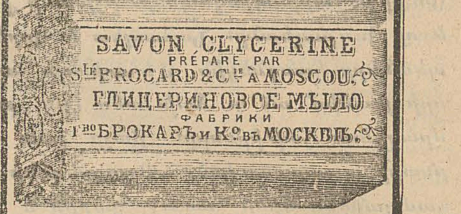

3—8

Նոյեմբերի 1-ից բացվում է
ԽՈՀԱՐԱՐԱԿԱՆ
ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑ
ցանկացողները կարող են առաջուց գրվել Տէր-Աստվածատրեանցի մագազինում, Դվօրցօվայա փողոցի վրա, 4-ից մինչև 7 ժամը երեկոյեան: Նոյնպէս տալիս եմ ԿԱՐ ՈՒ ՁԵՒԻ դասեր: Խոհարարական արուեստի դասընթացքը արժէ 20 ր., իսկ կար ու ձևինը—10 րուբլի:
Տ. Շ. Եսանդուլեան
(№ 120) 5—5

ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՁԻԱՔԱՐՇ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
Թիֆլիսում, սրանով յայտարարում է ի գիտութիւն Թիֆլիսի յարգելի հասարակութեան, որ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-ից Թիֆլիսի ձիաքարշ երկաթուղու կառքերը կը կանգնեն միայն այն կէտերում, որոնք ընդունված են քաղաքային ուպրավայի կողմից և նշանակված սիւներով О. Т. Ж. Д. մակագրութեամբ:
Սակայն ուշադրութեան առնելով այն հանգամանքը, որ կը հարկաւորվի գեռ մի յայտնի ժամանակ, մինչև հասարակութիւնը կընտելանայ այս նոր կարգին և բացի դրանից զգուշանալով այն ամեն թիւրիմացութիւններից, որ կարող են տեղի ունենալ վերոյիշեալ դէպքերում, վարչութիւնը կարգադրել է, որ ձիաքարշ երկաթուղու կառքերը ժամանակաւորապէս կանգնեն և առաջվայ նման, միայն անցորդներ ընդունելու համար: (№ 139) 1—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
յայտարարում է, որ նրա առեւտուրում, ցերեկվայ 12 ժամին, այս Նոյեմբերի 27-ին, նշանակված է աճուրդ՝ նիւթեր մատակարարելու և աշխատանքներ կատարելու քաղաքային տուն շինելու համար նախկին Շիօշվի քարվանսարայի տեղի վրա, Թիֆլիսի 6-րդ քաղաքամասում, Բանկայի փողոցի վրա, 22,364 ր. 64 կ. գումարի: Աճուրդին մասնակցել ցանկացողները կարող են պայմանները և նկարները տեսնել վարչութեան շինարարական բաժնում, ամեն լի օրերը, ցերեկվայ 9-ից մինչև 1 ժամը: (13, 15, 20, 27,) 4—4

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.
կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,
Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէյլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 10/22 դեկտեմբերի ՍԻՐԿԱՍԻ շոգենաւը, նաւապետ ԳԱՐՐԻՍ: Եւ այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4-ին ճաշից յետոյ:
Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սակրականից պակաս գներով:
Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակալներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կոլիւբեանինսկայա հրապարակ: ՆՈՎՕՐՈՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշենրօդերին: (№ 76) 17—20

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
յայտարարում է, որ իր Ատեանում, ցերեկվայ 12 ժամին, նոյեմբերի 28-ին, աճուրդ է նշանակված՝ կապալով տալու կեղտատար խողովակի կառուցումը Ալեքսեյեւսկայա սպէբուսկով, Սօլլասսկայա փողոցից 38 սաժէն տարածութեամբ, 850 ր. գումարի: Սակարկութիւն անել ցանկացողները կարող են տեսնել պայմանագրերը վարչութեան շինարարական բաժնում, ամեն լի օր, ցերեկվայ 9 ժամից մինչև 1 ժամը: (№ 137) 3—3

ԱԼԻՒՐԱՂԱՑՆԵՐ { ԳՈԼՈՐՇՈՒ ՋՐԻ և ՁԻԱՔԱՐՇ
Պատրաստում է, ինչպէս մասնագիտութիւն, ԻՆԺԵՆԵՐՆԵՐ
ԵԱՐԱԼՕՎԻ ԵՒ ԱԼԻԽԱՆՕՎԻ
Գործարանը, Թիֆլիսում, Ալէքսանդրեան փողոց, սեփական տուն:
(№ 102) 30—0

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 26 Ноября 1897 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.